

pregledni znanstveni članek

UDK 902(091)(497.4 Gorenjska)

902.3(091)(497.4 Gorenjska)

prejeto: 8. 11. 2000

Marjana Žibert

prof. zgodovine in dipl. etnologinja, kustodinja za starejšo zgodovino, Gorenjski muzej Kranj,
Tomšičeva 44, SI-4000 Kranj

Zgodovina arheoloških raziskovanj na Gorenjskem

IZVLEČEK

Prispevek obravnava prve arheološke zapise in izkopavanja, ki so bila evidentirana na Gorenjskem do druge svetovne vojne. V dobi humanizma so raziskovalci beležili spomenike rimske epigrafike. J. W. Valvasor in A.T. Linhart sta odkrivala arheološke spomenike vsak s svojo raziskovalno metodo. 19. stoletje je bilo plodno za slovensko arheološko preteklost, kar velja tudi za Gorenjsko, ki je dobila prvi podrobni opis in tloris arheološkega najdišča (Ajdovski gradec v Bohinju), prve najdbe (Slatna, Bohinj, Ajdna) in terenske raziskave (Müllner, Pečnik). Leta 1893 so v Kranju dokumentirana prva arheološka izkopavanja, ki so dosegla višek z raziskovanjem ledine Lajh v letih 1898-1905. Čas med obema vojnama je na Slovenskem po obsegu arheoloških raziskovanj reven, kar ne moremo trditi za Gorenjsko, saj so odkrili Gradišče nad Bašljem.

KLJUČNE BESEDE

zgodovina arheologije, arheološko raziskovanje, arheolog, arheološko najdišče, Gorenjska, Bohinj, Kranj

SUMMARY

THE HISTORY OF ARCHAEOLOGICAL RESEARCHES IN UPPER CARNIOLA

The contribution deals with the first archaeological notes and excavations that have been recorded in Upper Carniola up to World War II. In the period of humanism the researchers noted down the monuments of the Roman epigraphy. J. W. Valvasor and A. T. Linhart discovered archaeological monuments by their own individual methods. The 19th century has been fertile for the Slovene archaeological past, which is valid for Upper Carniola as well as it gained its first detailed description and a ground plan of an archaeological site (Ajdovski gradec in Bohinj), first finds (Slatna, Bohinj, Ajdna), and field researches (Müllner, Pečnik). In 1893 the first archaeological excavations were documented in Kranj. The excavations reached their peak with researching the fallow Lajh in the years 1898-1905. The time between the two wars is poor as regarding the extent of archaeological researches on Slovene territory, which we cannot say for Upper Carniola as Gradišče above Bašelj was discovered.

KEY WORDS

The History of Archaeology, Archaeological Research, Archeologist, Archaeological Site, Upper Carniola, Bohinj, Kranj

1. Arheologija v objemu zgodovine

Zgodovina arheoloških raziskovanj na Slovenskem se pričinja v času humanizma. Paolo Santonino, ki je potoval tudi po Gorenjski, je leta 1487 opazil rimske napise, reliefe in kipe v Celju, leta 1507 pa je Augustinus Tyffernus v rokopisni obliki zabeležil tudi 39 epigrafskih spomenikov iz Kranjske, med njimi tudi vzdane rimske nagrobne in spomenike na cerkvah v Šmartnem pri Kranju, v Britofu, Lescu, Radovljici in Škofji Loki.¹

Izvrsten topograf in vedno ne najbolj kritično dosleden zgodovinar Janez Vajkard Valvasor, ki je bil v prvi vrsti terenski raziskovalec in je dal pomen najmanjšemu kraju, je za Gorenjsko trdil, "da so mu tam okoli znani vsi konci, pota in steze". Tako je samo dolino nad Jesenicami prepotoval več kot tridesetkrat.² Zato ne preseneča dejstvo, da je po informatorju doktorju medicine Ivanu K. Petermanu z Železarskega Javornika v Slavi vojvodine Kranjske (*Die Ehre des Hertzogthums Crain*, 1689) popisal ajdovske grobove na planini Belščici nad Jesenicami, ostanke dveh ajdovskih gradov ter bakrenih cevi in novcev v neposredni bližini. Informator je pripovedoval o različnih strahovih in neobičajnih naravnih silah, kar je Valvasor tudi zapisal.³ Ukvarjal se je tudi z rimskim nagrobnikom iz Škofje Loke oziroma iz Lesc.⁴

Razsvetljenska misel v drugi polovici 18. stoletja je z gorenjskim rojakom Antonom Tomažem Linhartom prinesla kakovostni premik v obravnavanju naše najstarejše preteklosti. Linhart je v delu *Poskus zgodovine Kranjske in drugih dežel južnih Slovanov Avstrije* (*Versuch einer Geschichte von Krain und den übrigen Ländern der südlichen Slaven Österreichs*, 1788-1791) kritično uporabil razpoložljiva tuja in domača zgodovinska dela ter primarne zgodovinske vire, med katere je povzdignil tudi številne rimske spomenike z napisi, s tem da je primerjal domnevne vzroke nji-

hovega nastanka z resničnimi dogodki, ostale je navedel v dodatku, med katerimi so že zgoraj omenjeni napisi iz Šmartina, Lesc in Radovljice, katerim se je pridružil še nagrobnik na Petrčkovi hiši v Kranju.⁵ Zabeležil je tudi posamezne najdbe bronastih rimskih novcev v dolini reke Kokre in v Stražišču pri Kranju. Linhart je bil član Zoisovega kroga, kjer je sodeloval tudi francoski starinoslovec Etienne Marie Siauve, kjer so med drugim gojili tudi arheologijo, epigrafiko in numizmatiko. Tudi Valentin Vodnik je v omenjenem krogu dobival vzpodbude za vsestransko opazovanje, saj je v itinerarju (1808-1818) med drugim zabeležen tudi šmartinski nagrobnik.⁶

2. Prvi arheološki zapisi tudi o Gorenjski

Naslednja desetletja so bila za razvoj arheologije na Slovenskem zelo pomembna, kar velja tudi za gorenjsko področje. V Ljubljani je bil leta 1821 ustanovljen kranjski Deželni muzej, ki je med predmeti, ki jih je zbiral, navajal tudi "vse v deželi odkrite spomenike preteklosti, tako nagrobne, napise, kipe itd., bodisi najdbe same ali natančne risbe in opise."⁷ Ob muzeju sta nastali tudi Muzejsko (1839) in Zgodovinsko društvo (1846), ki sta izdajali prve strokovne revije v slovenskem prostoru. Za arheologijo je bilo pomembnejše glasilo *Zgodovinskega društva - Mittheilungen des historischen Vereins für Krain* 1-23 (1846-1868), kjer so prevladoval razprave iz antične zgodovine, med njimi seveda epigrafske in numizmatične.⁸

Za gorenjsko arheološko preteklost je pomemben opis Ajdovskega gradca pri Bohinjski Bistrici v *Illyrisches Blatt* leta 1821 (Richter, *Die Wochein*, 20. 4. 1821, 62 ss.). To je eden prvih opisov utrjene naselbine na Slovenskem, ki so jih pričeli beležiti že razsvetljenci. Profesor Richter je Bohinj obiskal v poznih poletnih dneh 21. avgusta 1820, ko je, kot je zapisal, tu najlepše. Hrib, ki leži nekaj stran od Bistrice, domačini iz zraven ležečih Bitenj imenujejo Gradec ali Ajdovski gradec (Heidouski Gradec) ali Ajdovski hrib, ki ga avtor raje imenuje Rimski hrib, kar je v skladu s tedanjo arheološko usmeritvijo. Skrivnosti Ajdovskega gradca so ob koncu štiridesetih let pritegnile

¹ Janez Dular: *Razvoj slovenske arheologije*, v: *Zakladi tisočletij*, Modrijan, Ljubljana 1999, str. 16; isti: *Zgodovina raziskovanj železnodobnih naselij in poselitve v osrednji Sloveniji*, v: *Arheološki vestnik (AV)* 43, 1992, str. 37; Andrej Valič: *Arheološko-muzeološki oris Gorenjske*, v: *40 let Gorenjskega muzeja*, Kranj 1993, str. 29, isti: *K zgodovini arheoloških raziskovanj na Gorenjskem*, v: *Glas*, 4. 2. 1967, str. 10; Rajko Ložar: *Razvoj in problemi slovenske arheološke vede*, v: *Zbornik za umetnostno zgodovino*, letnik 17, Ljubljana 1941, str. 110-111; *Arheološka najdišča Slovenije (ANSI)*, Ljubljana 1975, str. 166, 172-173.

² Branko Reisp: *Janez Vajkard Valvasor*, Mladinska knjiga, Ljubljana 1983, str. 143.

³ J. W. Valvasor: *Die Ehre des Herzogthums Crain*, Buch IV, str. 567-573; Valič: navedeno delo v opombi 1, str. 29.

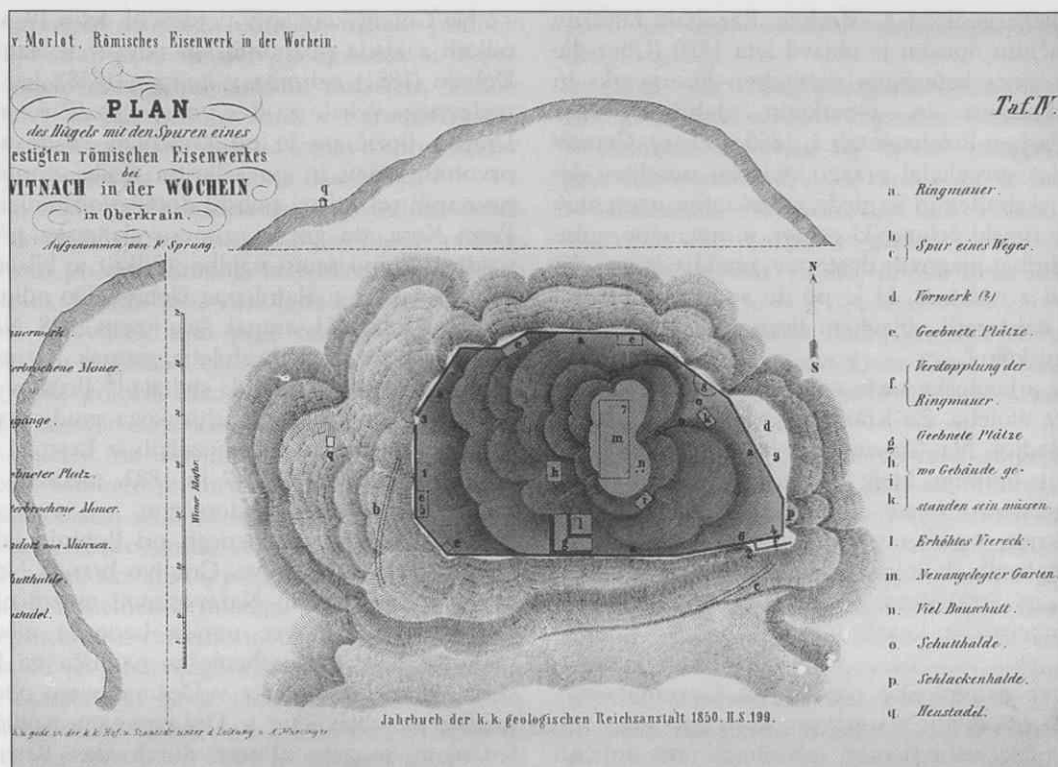
⁴ Janez Meterc: *Pregled zgodovine Lesc do 18. stoletja*, v: *Leški zbornik*, Gorenjski kraji in ljudje 10, Lesce 1999, str. 144-145.

⁵ Anton Linhart: *Poskus zgodovine Kranjske in ostalih dežel južnih Slovanov Avstrije* 1 in 2, Slovenska matica, Ljubljana 1981, str. 160-161.

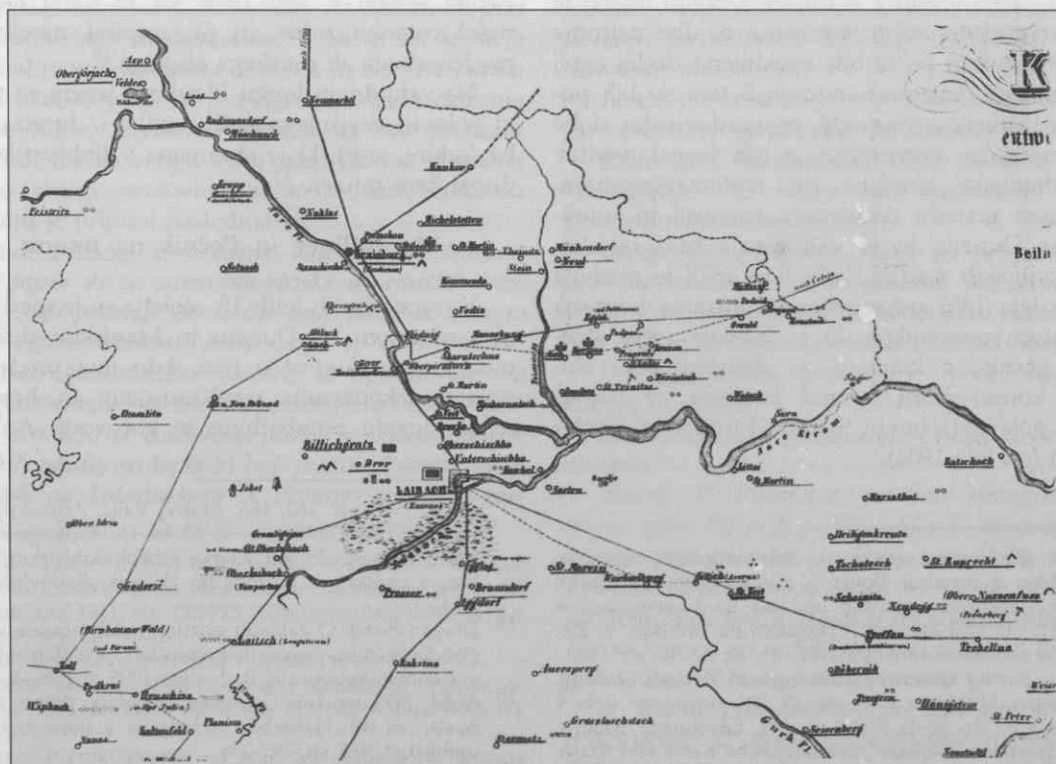
⁶ Valič: navedeno delo v opombi 1, str. 29; isti: *Kranj z okolico v rimski dobi*, v: *900 let Kranja*, Spominski zbornik, Kranj 1960, str. 31-37.

⁷ Peter Petru: *Misli ob stopetdesetletnici Narodnega muzeja*, v: *Argo*, letnik 10, št. 1, str. 14.

⁸ Stane Gabrovec: *Stopetdeset let arheologije v Narodnem muzeju*, v: *Argo*, letnik 10, št. 1, str. 36.

Morlotov načrt Ajdovskega gradca iz leta 1850 (Über die Spuren eines befestigten römischen Eisenwerkes in der Wochens in Oberkrain, v: Jahrbuch der Geologischen Reichsanstalt, kot priloga, foto Drago Holynski, Gorenjski muzej Kranj)

Arheološka karta Petra Radicsa iz leta 1862 (Geschichte Krain's, ein Handbuch, kot priloga, foto Drago Holynski, Gorenjski muzej Kranj)

avstrijskega geologa A. Morlota. Rezultate raziskav z natančnim opisom je objavil leta 1850 (*Über die Spuren eines befestigten römischen Eisenwerks in der Woche in Oberkrain, Jahrbuch der Geologischen Reichsanstalt* 1, 1850, 199 ss.). Čeprav je Morlot spregledal prazgodovinsko poselitev Ajdovskega gradca in je glede na takratno usmeritev videl le rimski železarski center, je natančne opise oblike hriba, njegovih dostopov, obzidja in naselja dopolnil z načrtom, ki je po do sedaj znanih podatkih najstarejši objavljeni tloris kakega gradišča na Kranjskem.⁹

Prve arheološke karte so na Slovenskem nastale sredi 19. stoletja. Za Kranjsko jo je leta 1862 izdal Peter Radics. Na Gorenjskem je vrisal sledi železarstva v Bohinju, kraje z rimskimi najdbami: Bohinjsko Bistrice, Lesce, Radovljico, Kranj in Škofjo Loko, kraje, naseljene v rimskem času, ki jih je poleg naštetih dopolnil še s Kropo, Kokro, Primskovim in Stražiščem. Vrisal je tudi dve rimski cesti (Ljubeljsko in kokrško).¹⁰

3. Prve arheološke najdbe na Gorenjskem

Izključno usmerjenost arheologije na antično dobo je dobilo svoj konec v sedemdesetih letih 19. stoletja. Takrat je kustos kranjskega Deželnege muzeja Karel Dežman odkril kolišča na Ljubljanskem barju pri Igu, Alfons Müllner pa je izkopaval žarno grobišče v Rušah. Deželni muzej je dobil prve sistematično izkopane najdbe oziroma predmete, s tem pa je bila prekinjena dotlej zgolj naravoslovna dejavnost muzeja. S tem so bili postavljeni temelji arheologiji prazgodovinske dobe na Slovenskem. Pomembna je bila še ustanovitev Prazgodovinske komisije pri matematično-naravoslovnem razredu Akademije znanosti in umetnosti na Dunaju, ki je vključevala tudi raziskovanje kranjskih najdišč.¹¹ Po letu 1875 je poživila delo že leta 1851 ustanovljena Centralna komisija za varstvo spomenikov, ki je izdajala svoje strokovno glasilo, v katerem so objavljali tudi slovenski konservatorji,¹² med katerimi se najpogosteje pojavljata imeni Simona Rutarja in Jakoba Zmavca (od leta 1904).

Na Gorenjskem so v petdesetih letih 19. stoletja odkrili zaklada poznorimskih novcev v Slatni pod Dobrčo (1851) oziroma v Lescah (1858), kar je do nedavnega veljalo za dve povsem različni najdbi.¹³ Dragan Božič pa je po kritičnem pretresu vseh prvotnih objav in po odkritju doslej popolnoma neznanih rokopisov potrdil domnevo numizmatika Petra Kosa, da gre v primeru slatenske in leške najdbe za eno samo najdbo. Odkrit je bil en sam zaklad in sicer v Slatni pod Dobrčo. Do odkritja ni prišlo že leta 1851, ampak šele jeseni 1858. Nikakor ni šlo za novce iz 2. stoletja, ampak za novce s konca 3. in iz začetka 4. stoletja.¹⁴ Božič v istem članku ob upoštevanju arhivskega gradiva govori še o zgodnjekrščanskih mozaikih iz Lesc, ki so jih odkrili v letih 1873, 1877 in 1883, medtem ko so bile prve objave zelo nedorečene.

Leta 1878 so v Lepencah pri Bohinju izkopali mladohalštatske grobove. Gradivo hranita Narodni muzej v Ljubljani in Naravoslovni muzej na Dunaju. Stane Gabrovec uvršča Lepence med pomembna halštatska arheološka najdišča na Kranjskem, ki so bila odkrita v Dežmanovem obdobju, najdbe pa objavljene v Dežmanovem vodiču po tedanjem muzeju (*Fürer durch das Krainische Landes-Museum Rudolfinum in Laibach*, 1888).¹⁵ Tako je na Slovenskem dobila utemeljitev arheologija prazgodovinskih dob.

Začetki arheoloških izkopavanj na Ajdnu nad Potoki segajo v leto 1879, ko je Karel Dežman našel ostanke zidov in jih pripisal naselbini iz predrimskega ali rimskega obdobja.¹⁶

Na vzhodnem bregu Blejskega jezera so v drugi polovici prejšnjega našli najdbo iz bronaste dobe (sekire, srpi), ki je shranjena v ljubljanskem in dunajskem muzeju.¹⁷

4. Müllner in Pečnik na terenu

V osemdesetih letih 19. stoletja se je med dvornim muzejem na Dunaju in kranjskim deželnim muzejem vnel spor o tem, kdo ima prednostno pravico izkopavanja na Kranjskem in hranjenja najdb. Jozefu Sombathyju je kot vodji Antropo-

⁹ Dular: Zgodovina raziskovanj železnodobnih naselij in poselitve v osrednji Sloveniji, AV 43, 1992, str. 38-40; Stane Gabrovec: Latensko obdobje na Gorenjskem, v AV 17, str. 243-248; isti: Prazgodovina Bohinja, v: Bohinjski zbornik, Radovljica 1987, str. 30; ANSL, str. 162.

¹⁰ Dular: Razvoj slovenske arheologije, v: Zakladi tisočletij, Modrijan, Ljubljana 1999, str. 19; isti: navedeno delo v opombi 9, str. 40-41; Peter Radics: Geschichte Krain's, ein Handbuch, Beilage- Archäologische Karte von Krain, 1862, Laibach.

¹¹ Dular: navedeni deli v opombi 10, str. 17-18; str. 40-41; Gabrovec: navedeno delo v opombi 8, str. 37.

¹² Gabrovec: navedeno delo v opombi 8, str. 41.

¹³ ANSL 1975, str. 162, 166; Andrej Valič: Arheološko-muzeološki oris Gorenjske, v: 40 let Gorenjskega muzeja, Kranj 1993, str. 29; isti: Zbirka arheoloških prvin Radovljice z okolico, v: Radovljiški zbornik, Radovljica 1992, str. 16.

¹⁴ Dragan Božič: O zakladu poznorimskih novcev v Slatni pod Dobrčo in o zgodnje-krščanskih mozaikih v Lescah, v: Radovljiški zbornik, Radovljica 1995, str. 38-44.

¹⁵ ANSL 1975, str. 165; Gabrovec: navedeno delo v opombi 8, str. 38; isti: Halštatske nekropole v Bohinju, AV 25, Ljubljana 1974, str. 295-296.

¹⁶ Milan Sagadin: Ajdna nad Potoki, v: Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, Ljubljana, 1997, str. 11.

¹⁷ ANSL 1975, str. 163; Walter Schmid: Die Bronzezeit in Krain, v: Carniola, Ljubljana 1909, str. 129.

loško prazgodovinskega oddelka uspelo pridobiti na svojo stran samouka Jerneja Pečnika, ki je prekinil sodelovanje z ljubljanskim muzejem. Podobne težave so bile prisotne tudi v odnosu Deželni muzej - Centralna komisija za varstvo spomenikov, ki so jim botrovala tudi osebna nesoglasja.¹⁸

Leta 1889 je Dežmana nasledil Alfonz Müller,¹⁹ ki je bil poleg izkopavanj v Rušah poznan predvsem po delu Emona, archäologische Studien aus Krain. V letih 1892-1903 je izdajal revijo Argo, kjer so objavljene tudi prve omembe gorenjskih arheoloških najdišč. Leta 1894 je natančno opisal topografski položaj Bleda z navedbo številnih ledinskih imen in najdiščem Brdo, kjer so ob gradnji ceste naleteli na slovansko nekropolo s 150-imi grobovi. Müller je med drugim zapisal, da je najdišče obiskal dvakrat in da je lastnik zemljišča, gospod A. Hudovernik, vse najdbe, ki so po pridatkih sodeč slovanske, po končanem izkopavanju prepustil Deželnemu muzeju.²⁰ Za naše območje je neprecenljive vrednosti delo Geschichte des Eisens, ki je plod njegovega osebnega zanimanja za železarstvo in ga je izdal leta 1909, ko je že zapustil deželni muzej.

Od leta 1884 je za Deželni muzej izkopaval že omenjeni Jernej Pečnik, ki je bil v prvi vrsti odličen topograf, navezan na Dolenjsko. Leta 1894 je objavil prispevek Pogled na kranjska gradišča, kjer med manjšimi gradišči našteva gradišča "nad begunjsko vasjo na Gorenjskem, na Šmarjetni gori pri Kranju, nad Smlednikom".²¹ Deset let kasneje je naštel prazgodovinska najdišča in zelo na kratko opisal okoliščine, ki so pripeljale do najdb oziroma najdb same. Zapisana najdišča so bila predmet obsežnih raziskovanj v času med obema vojnama in po drugi svetovni vojni. K radovljiškemu območju je pripisal naslednja.²²

Stare Fužine, ž. Srednja vas. Tu so železno rudo topili že v prazgodovinski in rimski dobi, kakor tudi pozneje do naših dni. Dobi se mnogo slabo žgane žlindre. Nad vasjo je bilo prazgodovinsko stanovanje. Naleteli so kmetje že na prazgodovinske in rimske grobove z lepimi priložki. Priložki iz halštatske dobe se ločijo od dolenjskih najdb, so lepši in bolj podobni onim, ki so jih našli na Tolminskem. V Bohinju so žgani gro-

bovi. Igle imajo okraske konjskih glav, kozlov in drugih živalij.

Brod. Pri vasi prazgodovinsko stanovanje. Kmetje so našli grobove iz prazgodovinske dobe.

Češnjice. Pri vasi na njivah prazgodovinsko grobišče; v grobovih so se našle cenjene najdbe.

Rečevnica. Na hribu je bilo veliko prazgodovinsko stanovanje; v grobovih lepe fibule z živalskimi okraski. Ta kraj bi bilo treba natančneje preiskati.

Bitnje. Pri vasi je veliko grobišče iz halštatske dobe. Tu je dal kopati knez Ernst Windischgratz po učitelju Mencingerju in je našel znamenite stvari.

Lepenjice. Na njivah in pašnikih so grobovi.

Ajdovski gradec, zahodno od Bohinjske Bistrice. Na višini je bilo lepo prazgodovinsko stanovanje. V bližini kje mora biti bogato grobišče.

Nomen. Na senožetih pri cesti na desno od Bohinja proti Bledu so našli kmetje grobove z zelo lepimi in dobro ohranjenimi priložki, znamenite sulice, sekire in igle iz halštatske dobe. Tudi ta kraj je prav važen in preiskanja vreden.

Bled. Na gradu je bilo prazgodovinsko stanovanje. Blizu grajskega pokopališča je bilo na nekem vrtu znamenito grobišče iz časa preseljevanja narodov in naseljenja Slovencev. Odprl sem že več grobov z dobro ohranjenimi, v pesku ležečimi kostnjaki. Tudi so gomile iz halštatske dobe. Kraj je silno važen. Blizu Bleda na levo stran ceste proti Bohinju na višini je bilo lepo in veliko prazgodovinsko stanovanje.

Lesce. Ob cesti z Bleda v Lesce so grobovi; tudi pri Lescah na njivah so se že našli rimski grobovi.

Radovljica. Na senožetih blizu mesta so gomile.

Begunje. Na hribu nad Begunjami je bilo prazgodovinsko stanovanje.

Brezje pri Mošnjah. Našli so se pri zidanju prazgodovinski in rimski grobovi. Na senožetih in v hosti od Brezji proti Mošnjam sem prekopal več bolj revnih, a čudnih gomil iz rimske dobe.

Pod ljubljansko območje je uvrstil najdišča v Kranju in okolici:

Šmarjetna gora pri Kranju. Prazgodovinsko stanovanje.

Kranj. V Pungertu je bilo prazgodovinsko stanovanje. Pri pokopališču, kjer je Mayerjeva klet za pivo, je grobišče iz halštatske dobe. Našli so lepe bronaste okraske, orožje in krasne fibule. Tudi jaz sem ondi nakopal nekaj rečij za deželni muzej. Precej zraven so rimski grobovi. Sledovi kažejo, da je bil Kranj obljuden v vseh časih.

V Lajhu pod mestom je bilo precej obširno pokopališče iz dobe preseljevanja narodov. Leta 1901. sem prekopal za dvorni muzej 62 grobov. Večino grobišča je prekopal gospod T. Pavšlar v Kranju, ki si je nabral tu prav lepo zbirko igel,

¹⁸ Rajko Ložar: Razvoj in problemi slovenske arheološke vede, v: Zbornik za umetnostno zgodovino, letnik 17, Ljubljana 1941, str. 122-123; Gabrovec: navedeno delo v opombi 8, str. 41-42.

¹⁹ Gabrovec: navedeno delo v opombi 8, str. 39-40.

²⁰ Alfons Müller: Funde antiker Graber in Veldes, v: Argo 1894, letnik 3, str. 80-81, 113-120; ANSL, 1975, str. 163.

²¹ Jernej Pečnik: Pogled na kranjska gradišča, v: Izvestja muzejskega društva za Kranjsko (IMK), 1894, letnik 4, 1. zvezek, str. 8.

²² Jernej Pečnik: Prazgodovinska najdišča na Kranjskem, v: IMK, 1904, letnik 14, 3., 4. zvezek, str. 125-128.

zaponk z okraski (tudi zlatih rečij), orožja in koral.

Stražišče. Pri tej vasi in pri Bitnu sem odkril že nekoliko revnih, žganih grobov iz halštadske dobe. Ko so zidali v Šmartinu novo šolsko poslopje, so našli ondi več grobov.

Lahoviče, ž. Cerklje. Tu so delali že Rimljani lončeno posodo. Našlo se je rimsko zidovje in peči za izdelovanje posode. Po njivah okoli je veliko rimskih grobov.

Ilustrativen je tudi odlomek iz letnega poročila Deželnega muzeja, ki v zvezi z rimskodobnimi najdbami v Lahovčah pravi naslednje: "Prečastiti gospod Ivan Belec, kurat v Lahovičah v Kamniškem okraju, je poslal celi voz popolnoma razbitih lončenih posod iz ondi zasledenega rimskega gomilišča, le spodnji del velike amfore je bil precej dobro ohranjen. Za muzejsko zbirko sposoben je le rudeč vrč z enim ročem."²³

Komenda. V vasi so pri kopanju temeljev našli več grobov iz časa preseljevanja narodov.

Smlednik. Na smlejskem gradu in na hribovju proti severu prazgodovinska stanovanja; po hostah so grobišča in na ravnem žgani grobovi iz halštadske dobe, pri Smledniku na njivah rimski grobovi.

Sora. Na njivah proti vzhodu je bilo rimsko zidovje in rimski grobi.

Na škofovškem področju so bila Pečniku znana naslednja arheološka najdišča:

Pri Sv. Križu v selški župniji, je bilo lepo prazgodovinsko stanovanje.

Kališe. Prazgodovinsko stanovanje. Tu so se našli grobovi iz halštadske in rimske dobe. Pod vasjo se dobi cele kupe žlindre od topljenja rude.

Češnjica. Pri vasi na njivah so se našli rimski grobovi.

Škofja Loka. V okolici mesta več prazgodovinskih in rimskih grobov. Na hribu nad gradom prazgodovinsko stanovanje in grobišča. Ob cesti na Poljane, na desno stran, nekaj velikih gomil na travnikih.

Poljane. Zahodno od vasi prazgodovinsko stanovanje in grobovi.

5. Kranj

V gorenjski prestolnici so prva arheološka izkopavanja dokumentirali leta 1893. Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko so o tem pisala takole: "Na severu od Kranja, precej za farnim pokopališčem proti zapadu, kjer koplje gosp. pivovarnar Mavril Mayer temelj za novo klet, se je našlo zadnje dni imenitno prazgodovinsko pokopališče. Delavci so prekopali že več ravnih grobov,

toda raznesli so nekaj lepih najdb na razne strani. Posrečilo pa se je g. J. Pečniku, ki je s čast. g. I. Vrhovnikom in urednikom tega lista 26. aprila t. l. šel preiskovat prazgodovinske naselbine okrog Kranja, oteti še nekaj lepih, izvrstno ohranjenih izkopanin, namreč 5 krasnih fibul, med njimi dve prav redke vrste in jedno čolničasto, veliko zaslano in železno sekuro. Vse to je lastnik gospod trgovec Franc Omersa velikodušno podaril omenjenim gospodom za deželni muzej. Ker je gospod Mayer tudi blage volje gosp. Pečniku dal dovoljenje, da dalje preizkuje, se bode kmalu pokazalo, da je bil kraj, kjer stoji gorenjska stolica, obljuden že davno pred Kristusovim rojstvom. Najdbe spadajo namreč v halštadsko dobo in so posebno važne zaradi tega, ker se na Gorenjskem doslej sploh še ni nič takega našlo."²⁴ Zadnji stavek seveda ni povsem točen, če upoštevamo najdbe iz Lepenc in Dunaja pri Jereki, kjer je v letih 1888-89 izkopaval železnodobno naselbino knez Windischgrätz. (najdbe so v Ljubljani, na Dunaju in v Gradcu).²⁵ V leto 1893 prav tako sodi halštadska najdba ob starem kranjskem pokopališču ob Prešernovem gaju, o kateri je poročal Müllner, ki je med drugim zapisal, da je bil Kranj doslej arheološko znan le po rimskem nagrobniku, lega mesta na pomolu med Savo in Kokro pa je bila zelo ugodna (verjetno za naselitev).²⁶ Pod pokopališčem so leta 1908 ob kopanju gramoza naleteli na nove železne in bronaste najdbe. V enem od dveh grobov je dr. Žmavc odkril zmečkano žaro z okraski (bronasti uhani, čolničasta fibula, glinasti podstavki in konjski glavi podoben kamen).²⁷

Leta 1911 je Carniola poročala: 16. 7. se je odkrilo v Kranju pri kopanju temelja za vrtno ograjo ob novi sirotišnici več prazgodovinskih ostankov. Preč. g. dekan A. Koblar je takoj obvestil o tem deželni muzej z vabilom, da naj svet prekoplje. Ravnateljstvo je takoj odredilo, da gresta muzejski preparator g. Fr. Dobovšek in Jernej Pečnik na lice mesta in naj po pismeno podanem navodilu svet prekopljeta. To se je izvršilo. Odkrilo se je več prazgodovinskih grobov, v istih osem posod in več kovinskih predmetov. Posebno ena posoda je zanimiva, zato, ker je prva te oblike."²⁸ Zadnji stavek govori o znamenitem kranjskem ilirskem obrednem trinožniku iz gline, kakršne so

²⁴ Starinske najdbe pri mestu Kranju, v: IMK, 1893, letnik 3, 2. zvezek, str. 80; ANSL, 1975, str. 170.

²⁵ Alfons Müllner: Das Eisen in Krain, v: Argo 1895, letnik 4, 5. zvezek, str. 66.

²⁶ Alfons Müllner: Funde bei Krainburg, v: Argo, 1893, letnik 2, str. 94, 95.

²⁷ Anton Koblar: Prazgodovinske najdbe v Kranju, v: IMK, 1908, letnik 18, str. 80; dr. Josip Žmavc: Funde der älteren Hallstattperiode in Krainburg, v: Carniola, 1908, letnik 1, str. 213-214.

²⁸ Carniola, 1911, letnik 3, str. 131; Etnolog, 1931, letnik 4, str. 244, (Kronika, referati, kritike).

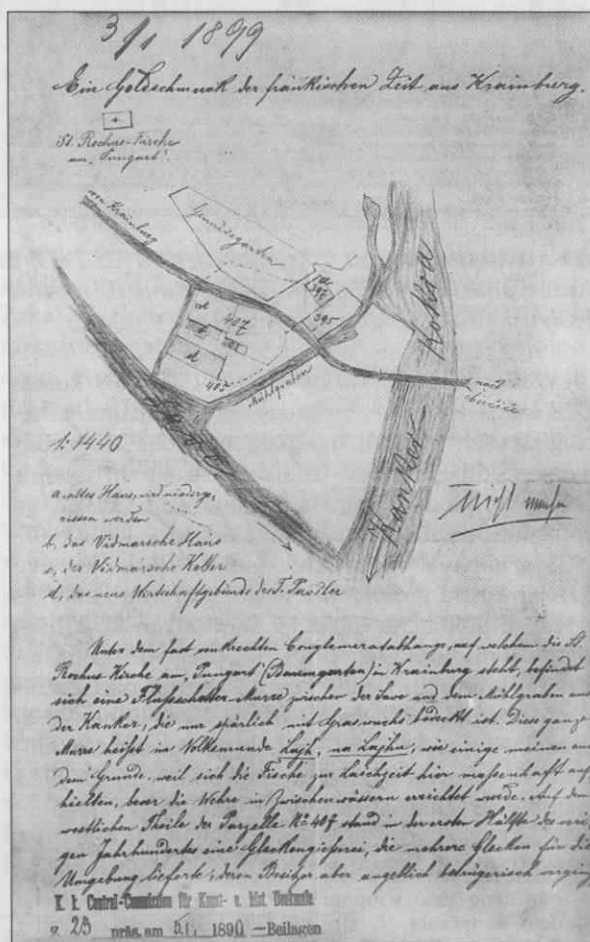
²³ Dokumentacija ZRC SAZU - IZA.

uporabljali za sakralno kadilo v starejši železni dobi v srednji Italiji. Hrani ga Narodni muzej. Do prve svetovne vojne je bil tako znan del območja halštatske poselitve v Kranju, ki se nahaja ob Prešernovem gaju in Stritarjevi ulici. Ob koncu tridesetih let so ga razširili z najdišči ob Gosposvetski cesti, na začetku petdesetih let pa z odkritji ob stičišču današnje Bleiweisove in Žagarjeve ceste.²⁹

6. Prestižno arheološko izkopavanje, ki ga je zaključil Walter Schmid

Prelomna leta 19. in 20. stoletja so na Gorenjskem minila v znamenju Pečnikovih terenskih obhodov (Bled, Bohinj: 1894-1896), ki jih je predstavil v že omenjenem prispevku leta 1904. Vse to pa so zasenčila izkopavanja langobardske nekropole v Kranju v letih 1898-1905, ki niso pustila ravnodušnega nikogar, ki se je takrat prišteval med arheologe, kajti žlahtne najdbe so bile preveč vabljive. Kranjska ledina Lajh ostaja zanimiva do današnjih dni tako v slovenskem kot v srednjeevropskem prostoru, kar potrjujejo številne objave. V zadnji je dr. Timotej Knific kritično pretresel vse objave, obenem pa posegel še po neizčrpanih arhivskih virih.³⁰ Izročilo o zlatem nakitu na Pavšlarjevem vrtu je postalo resnično, ko so konec leta 1898 izkopali grob ženske z bogatim zlatim nakitom, o čemer je prvi poročal Slovenski list: "Ob stoku Kokre v Savo pod Pungertom na Lajhu so našli pri kopanju temelja za novo hišo g. Toma Pavšlarja jako zanimive starine iz prve dobe srednjega veka. Najbrže so najdbe kake slovenske vojvodinje, ki je stanovala v Kranju ali pa iz časa, ko so zavladali Franki. Našli so 1 ½ metra globokem grobu prekrasno iglo in dve brošema podobni zaponki vse iz čistega zlata in obložene z rubini, potem bodalce z zlatim ročajem, več zlate pene i.t.d. Prekopalo se je okoli 20 grobov, v drugih grobovih so bila samo okostja in mrliči vsi obrnjeni proti solnčnemu vzhodu, kar kaže na krščansko dobo. Kopanje se nadaljuje."³¹ Naslednje leto je v Kranj prišel Pečnik, izkopal vojščaka in pridobil dunajski dvorni muzej, da je shranil najdbe. Leta 1901 je odločneje nastopil deželni odbor vojvodine Kranjske, ki je namenil denarna sredstva za izkopavanja. Tako sta strokovno izkopavala ljubljanski Deželni muzej pod vodstvom Ferdinanda Schulza in dunajski dvorni muzej pod vodstvom Josefa Szombathyja. Po odhodu slednjih je najdišče pritegnilo kranjskega gimnazijskega profesorja dr. Jakoba Žmavca, ki je bil leta 1904 imenovan za konservatorja Centralne komisije, odgovornega za

arheološke spomenike na Kranjskem. Dela se je lotil izredno strokovno in ob tem ustvaril celostno arheološko dokumentacijo, ki se je ohranila. Sledilo je še najobsežnejše izkopavanje pod vodstvom kranjskega rojaka Walterja Schmid.³² Rodil se je leta 1875 na Gaštelu pri Kranju. Njegovo krstno ime je bilo Franc Šmid. Po končani gimnaziji v Ljubljani se je odločil za študij prava na Dunaju. Za tem je vstopil v redovno skupnost benediktincev, se teološko izobrazil in postal duhovnik. Kot redovnik je študiral zgodovino, arheologijo in geografijo na graški univerzi ter doktoriral iz Dalmatinove Biblije. V Gradcu je tudi ostal, saj je po nesrečnem odhodu iz Ljubljane, kateremu so botrovala osebne zamere in nerazumevanje njegovih življenjskih odločitev. Leta 1912 je postal predstojnik arheološkega oddelka in numizmatičnega kabineta v Joanneumu ter deželni arheolog za Štajersko.

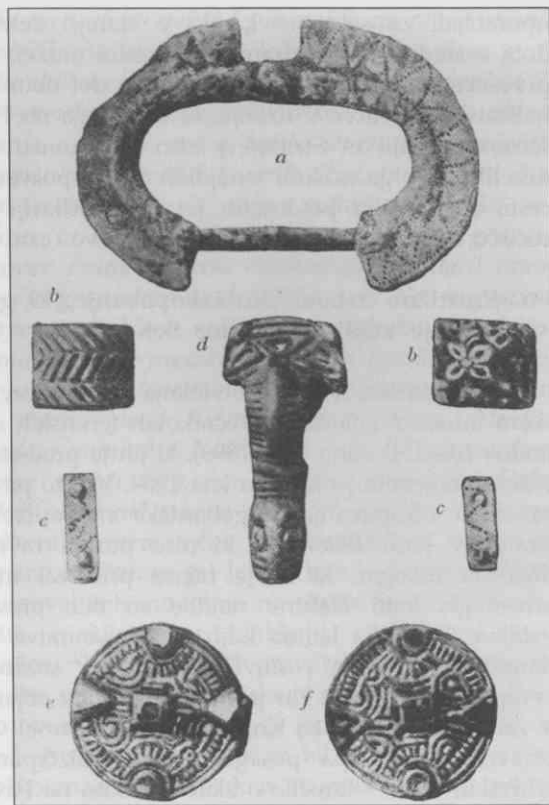
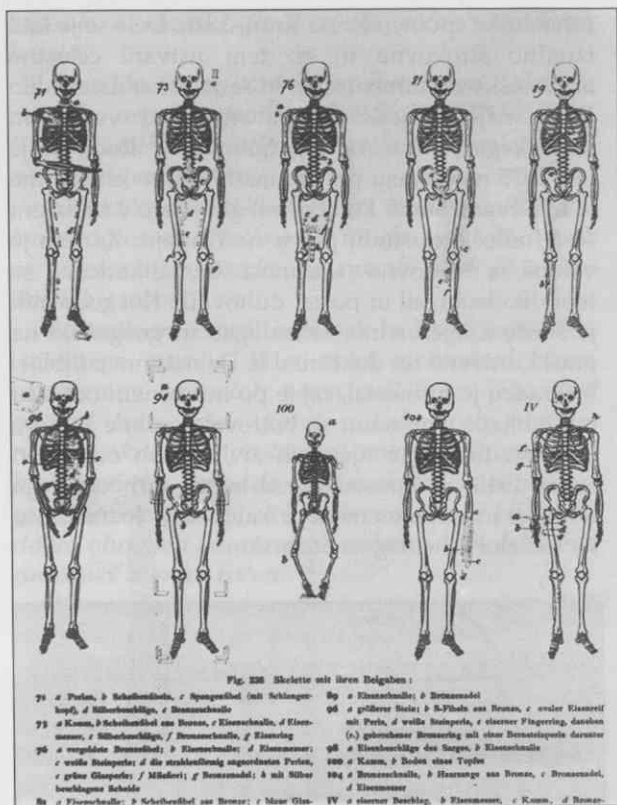
Načrt grobišča na Lajhu v Kranju kot ga je narisal konservator Simon Rutar (Zgodovinski arhiv Ljubljana - Enota za Gorenjsko Kranj, Občina Kranj, a.e. 4212; foto Drago Holynski, Gorenjski muzej Kranj)

²⁹ ANSL, 1975, str. 170.

³⁰ Dr. Timotej Knific: Vojščaki iz mesta Karnija, v: Kranjski zbornik 1995, Kranj 1995, str. 23-40.

³¹ Slovenski list, 10. 12. 1898, letnik 3, št. 62, str. 367.

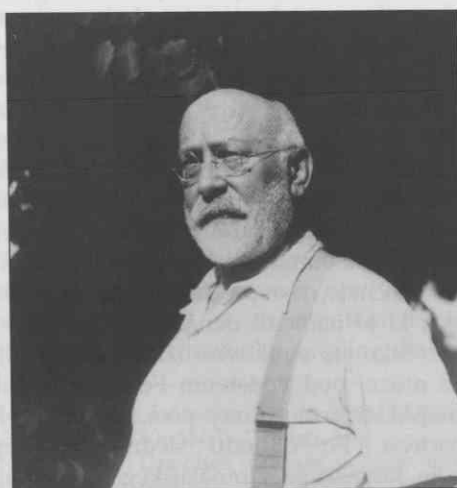
³² V celoti povzeto po navedenem delu v opombi 24.

Izkopavanja na Lajhu v Kranju v letih 1903-1904: prilogi iz letnega poročila k.k. Zentral - kommission für Kunst und Historische Denkmale, Band II, 1904, ki ga je pripravil konservator Jakob Žmavc; foto Drago Holynski, Gorenjski muzej Kranj)

Walter Schmid³³ je bil v letih 1905-1909 kustos Deželnega muzeja. Zanimala ga je lokalna arheologija vseh obdobij, od bakrene dobe do zgodnjega srednjega veka. Izdajal je strokovni časopis Carniolo. Med številnimi izkopavanji, ki jih je vodil na Štajerskem in Kranjskem, je v letih 1907-1908 izkopaval v Srednji vasi v Bohinju dve staroslovanski grobišči (na Podojnicah, na Žalah).³⁴ S tem je dokončno utemeljil staroslovansko arheologijo. Prav tako je pripravil pregled bronzodobnih kranjskih najdišč, med katerimi na Gorenjskem omenja Radovljico (sotočje Save Bohinjske in Save Dolinke: bronzasti meč, ki je najstarejša kulturna in časovna najdba na tem področju) ter Bled (najdbe ob gradnji župnijske cerkve leta 1906).³⁵

Poskusno je izkopaval v Predtrgu pri Radovljici, kjer je odkopal zgodnjersrednjeveške skelete, na katere so domačini naleteli že okoli leta 1886.³⁶

Portret dr. Walterja Schmida iz leta 1936 (foto Slavko Smolej, reprodukcija Silvo Kokalj, originale hrani Muzej Jesenice)

³³ Gabrovec: navedeno delo v opombi 8, str. 42-43; Dular: navedeno delo v opombi 9, str. 46; Ložar: navedeno delo v opombi 16, str. 128-129; Jože Kastelic: Walter Schmid, v: Zgodovinski časopis, 1951, letnik 5, str. 292-299.

³⁴ ANSL 1975, str. 167-168; Stane Gabrovec: Prazgodovina Bohinja, v: Bohinjski zbornik, 1983, str. 30; Walter Schmid: Altslovenische Gräber Krains, v: Carniola, Ljubljana, 1908, str. 17-33.

³⁵ Walter Schmid: Die Bronzezeit in Krain, v: Carniola, Ljubljana, 1908, str. 112-139; Andrej Valič: Zbirka arheoloških prvin Radovljice z okolico, v: Radovljiški zbornik, 1993, str. 17.

³⁶ ANSL, 1975, str. 167; Valič: navedeno delo v opombi 32, str. 15.

6. Tudi leta med obema vojnama so obetala

Po prvi svetovni vojni je arheološko raziskovanje na Slovenskem zastalo. Največ izkopanega gradiva je ostalo zunaj meja nove države. Gorenjsko gradivo je tako ostalo na Dunaju in v Gradcu, najdbe izkopavanj iz Lepenc, ki jih je leta 1907 opravila vojvodinja Mecklenburška, v Ameriki. Po Schmidovem odhodu iz ljubljanskega muzeja je nastala skoraj dvajsetletna strokovna praznina na področju arheologije, saj je bil Rajko Ložar kot kustos za arheologijo v Narodnem muzeju nastavljen v letu 1928.³⁷

Čeprav je čas med obema vojnama na Slovenskem reven po arheoloških izkopavanjih, menim, da to ne velja za Gorenjsko. Leta 1929 so na parceli takratne tovarne Jugobruna pod Ložarjevim vodstvom izkopali skelete prvih slovanskih naseljenecv, leto prej so našli na latenske predmete. O tem, kako so odkrili najdišče in izkopavali, je Ložar zapisal: *"Zemljišče, kjer je to pot prišel material na svetlo, se nahaja v lasti tvrdke 'Jugobruna' in je na njem sedaj zgradba predilnice. Grobovi (skeletalni) so bili odkriti ob priliki izkopa terena za štirioglate opornike in nosilce strehe in se torej ni prekopala celotna ploskev v poštev prihajajočega zemljišča, nego samo v določenih razdaljah postirane točke, kjer stoji danes konstruktivno ogrodje predilnice. Najprej so zadeli delavci na dva groba, ležeča na dveh takih konstruktivnih točkah, o čemer je ravnatelj tovarne, g. ing. Vojo Knop, takoj obvestil Nar. muzej v Ljubljani... V svrhu ugotovitve prostora in nadaljnjih okolnosti ev. grobišča je dal na istem zemljišču Nar. muzej napraviti več poizkusnih izkopov, za katere mu je direktor tovarne, g. ing. Vojo Knop, blagohotno postavil na razpolago delavce. Ti poizkusi, ki so šli mestoma do globine 1.50 m, pa niso prinesli zaželenih uspehov. Vsled tega so se na tem zemljišču, ki nosi lokalni naziv 'Na gorenji Savi', nadaljnji poizkusi opustili."*³⁸

Naključne najdbe Edvarda Dolenca ob njegovi lovski koči na Gradišču nad Bašljem, ki so po posredovanjih dr. Josipa Žontarja v letih 1936-38 prišle v Narodni muzej, so opozorile na pomen najdišča, tako da je poleti 1939 Rajko Ložar izkopaval in za najdišče v prvi in dolgo časa edini objavi zapisal,³⁹ *"da je gradišče nad Bašljem eno izmed naših najvažnejših najdišč, ker je tu zastopana najzgodnejša perioda našega srednjega veka, t.j. doba tik po zaključenem preseljevanju in na-*

seljevanju. Izkopavanja na tem kraju so pokazala kontinuiteto poselitve iz rimske dobe in celo nazaj v halštatsko dobo, na drugi strani pa preko dobe starih Slovanov v sam srednji vek." O izkopavanjih se je ohranila obsežna dokumentacija (hranita ZRC SAZU - Inštitut za arheologijo in Arheološki oddlek Narodnega muzeja), ki je Ložar zaradi začetka vojne ni uspel objaviti. Neobjavljeno je ostalo tudi poročilo o izkopavanjih leta 1939, ki govori tudi o kovinskih in steklenih najdbah in je skupaj z drugo dokumentacijo dobilo svoje mesto po šestdesetih letih po zaslugi dr. Timoteja Knifica v Zborniku Občine Preddvor.⁴⁰

Pri arheoloških izkopavanjih so še po drugi svetovni vojni sodelovali domačini. V Bohinju so arheologom ves čas stali ob strani tamkajšnji župniki.⁴¹ Domačini so bili seveda tudi kopači in od njih je bil večkrat odvisen napredek izkopavanj, kar nam povedo naslednji stavki v pismu, ki ga je Dolenc pisal Ložarju: *"Poizvedoval sem tudi za delavce pa se bosta komaj 2-3 v Bašlju dobila in drugi so pri vojaki in kmalu se košnja prične. Ker jaz težko pridem proč, bi Vam svetoval preložiti kopanje na konec julija in začetek avgusta in upam, da Vam bo to po volji? Ali sploh šele avgusta."*⁴²

V tridesetih letih so na Bledu pri različnih gradbenih delih naključno našli na številne najdbe, med katerimi je bilo precej novcev (Grad, Zaka). Nekatere najdbe so opozorile na veliko razsežnost najdišča, kar so potrdila izkopavanja po drugi svetovni vojni (Pristava, Žaleče). O vsem je na kratko poročal Rajko Ložar v Glasniku Muzejskega društva za Slovenijo in v lokalnem glasilu Cerkev in dom.⁴³

V drugi polovici tridesetih let se je v Bohinju vrnil Walter Schmid, ki je bil univerzitetni profesor v Gradcu. Nadaljeval je z izkopavanji Ajdovskega gradca, prazgodovinskega grobišča v Bitnjah, prazgodovinskih naselbin v Lepencah (Spodnje gradišče) in na Dunaju pri Jereki ter staroslovanskega grobišča v Srednji vasi. Poskusno je sondiral že leta 1821 omenjeno Ajdovsko jamo pri Jereki, izkopaval Mali gradec pri Ribčevem Lazu in v Koritih pod Nomenjem odkril "plavž sv. Heme". Schmid zapiskov svojih raziskovanj, ki jih hrani Joanneum v Gradcu, ni objavil, to je kasneje storil Stane Gabrovec.⁴⁴ O poteku takratnih izkopavanj

³⁷ Dular: navedeno delo v opombi 10, str. 19.

³⁸ Rajko Ložar: Poročilo o arheološkem delu Narodnega muzeja v Ljubljani v letih 1928-1930, Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo (GMS), letnik 11, Ljubljana 1930, str. 22.

³⁹ Rajko Ložar: Staroslovansko in srednjeveško lončarstvo v Sloveniji, v: GMS, letnik 20, Ljubljana 1939, str. 199.

⁴⁰ Dr. Timotej Knific: Arheološko najdišče Gradišče nad Bašljem, v: Preddvor v času in prostoru, Preddvor 1999, str. 55-68.

⁴¹ Gabrovec: navedeno delo v opombi 31, str. 30.

⁴² Knific: navedeno delo v opombi 40, str. 63 oz. Narodni muzej (NM): Arhiv arheološkega oddelka, št. 11.

⁴³ ANSL, 1975, str. 162-164; Arhiv arheološkega oddelka Gorenjskega muzeja; Dokumentacija IZA ZRC SAZU.

⁴⁴ ANSL; 1975, str. 164-165, 167-168; GM: Arhiv arheološkega oddelka, Dokumentacija IZA ZRC SAZU.

Ob izkopavanjih dr. Walterja Schmida v Nomenju v Bohinju leta 1936 (foto Slavko Smolej, reprodukcija Silvo Kokalj, originale hrani Muzej Jesenice).

ter o liku dr. Schmida, ki so ga Bohinjci sprejeli za svojega, so poročali časopisi.⁴⁵ Med drugim najdemo tudi tale zapis: *"Nedelja razliva svoje sončno bogastvo nad Bohinjskim kotom... Po prašni cesti pa letijo avtobusi in avtomobili, v megli prahu se izgublajo izletniki in turisti, ki z nahrbtniki otvorjeni pešačijo v kraljestvo Zlatoroga. Tam gori v dolini Ukanci, kjer sproščeno odmeva ukanje zadovoljnih izletnikov od strmih sten, nam pride nasproti visok, častitljiv gospod. Ves Bohinj ga zdaj pozna, kakor so ga poznale Vače, Vrhnika, Šentjurij, Pohorje in zgodovinski kraji na Dolenjskem in Notranjskem. Že zarana je neutrudljivi prijatelj prirode pohitel k viru lepote, k slapu Savice. Prožnih korakov, kakor s kratkega sprehoda se čili šestdesetletnik vrača v dolino, ko se mi otopeli v dopoldanski pregrevici šele pomikamo proti slapu. Domač pozdrav – in kar brž smo v pomenkih in dogovoru, da se popoldne snidemo pri Markežu v Bohinjski Bistrici. Dotlej pa bo profesor še izkoristil čas za obisk pri svojem dobrem prijatelju, znanstveniku dr. Ljudomilu Hauptmanu, ki prebiva pri Svetem Janezu."*⁴⁶

7. Za zaključek: pogled v povojna leta

Začetki arheoloških raziskovanj na gorenjskem so nakazali pot bogati povojni arheološki dejavnosti, ki je po besedah Janeza Dularja dobila "svoje organizacijsko ogrodje s pedagoškim, znanstveno-

raziskovalnim, muzejskim in spomeniškovarstvenim segmentom".⁴⁷ Leta 1953 je bil ustanovljen Gorenjski muzej v Kranju, ki je štiri leta kasneje zaposlili arheologa Andreja Valiča, ki so se mu kasneje pridružili kolegi v Loškem in Kamniškem muzeju ter leta 1987 Milan Sagadin na Zavodu za varstvo naravne in kulturne dediščine v Kranju. Sodelovanje z Narodnim muzejem, Filozofsko fakulteto in Inštitutom za arheologijo na ZRC SAZU je prineslo z izkopavanji nove najdbe, narejene so bile topografije, rekognosciranja, terenski ogledi in sondiranja. Tako so postala zveneca arheološka najdišča kot so Bled, Kranj-farna cerkev, Kranj-križišče Iskra, Ajdna, Gradišče nad Bašljem.

VIRI IN LITERATURA

Arheološka najdišča Slovenije (ANSL), Ljubljana 1975, str. 162-174.

Arhiv Arheološkega oddelka Narodnega muzeja Ljubljana: AZ 11, AZ 86.

Arhiv Republike Slovenije: fond Cesarsko-kraljevi spomeniški urad, fasc. 59-61.

Božič, Dragan: O zakladu poznorimskih novcev v Slatni pod Dobrčo in o zgodnjekrščanskih mozaikih v Lescah, v: Radovljiski zbornik, 1995, str. 38-57.

Carniola, 1911, str. 131.

Dežman, Karl: Führer durch das Krainische Landes-Museum Rudolfinum in Laibach, 1888.

⁴⁵ Slovenec, 22. 8. 1937; Jutro 28. 8. 1936; Jutro, 11. 8. 1937.

⁴⁶ Slovenec, 11. 8. 1937, str. 3.

⁴⁷ Dular, navedeno delo v opombi 10, str. 21.

- Dokumentacija Arheološkega oddelka Gorenjskega muzeja Kranj.
- Dokumentacija Inštituta za arheologijo ZRC SAZU.
- Dular, Janez: Razvoj slovenske arheologije, v: *Zakladi tisočletij*, Modrijan, 1999, str. 16-21.
- Dular, Janez: Zgodovina raziskovanj železnodobnih naselij in poselitve v osrednji Sloveniji, v: *AV* 43, 1992, str. 37-52.
- Etnolog, 1931, str. 244, (Kronika, referati, kritike).
- Fototeka Muzeja Jesenice.
- Gabrovec, Stane: Halštatske nerkropole v Bohinju, v: *AV* 25, 1974, str. 287-299.
- Gabrovec, Stane: Latensko obdobje na Gorenjskem, v: *AV* 17, 1966, str. 243-270.
- Gabrovec, Stane: Prazgodovina Bohinja, v: *Bohinjski zbornik*, 1987, str. 30-35.
- Gabrovec, Stane: Stopetdeset let arheologije v Narodnem muzeju, v: *Argo*, letnik 10, št. 1, str. 35-48.
- Jutro, avgust 1936, avgust 1937.
- Kastelic, Jože: Walter Schmid, v: *ZČ*, 1951, str. 292-299.
- Knific, Timotej: Arheološko najdišče Gradišče nad Bašljem, v: *Preddvor v času in prostoru*, 1999, str. 55-68.
- Knific, Timotej: Vojščaki iz mesta Karnija, v: *Kranjski zbornik*, 1995, str. 23-40.
- Koblar, Anton: Prazgodovinske najdbe v Kranju, v: *IMK*, 1908, str. 80.
- Linhart, Anton T.: Poskus zgodovine Kranjske in ostalih dežel južnih Slovanov 1 in 2, Slovenska matica, 1981.
- Ložar, Rajko: Poročilo o arheološkem delu Narodnega muzeja v Ljubljani v letih 1928-1930, 1930, str. 13-35.
- Ložar, Rajko: Razvoj in problemi slovenske arheološke vede, v: *Zbornik za umetnostno zgodovino*, letnik 17, 1941, str. 107-148.
- Ložar, Rajko: Staroslovansko in srednjeveško lončarstvo v Sloveniji, v: *GMS*, 1939, str. 180-225.
- Meterc, Janez: Pregled zgodovine Lesc do 18. stoletja, v: *Leški zbornik*, Gorenjski kraji in ljudje 10, 1999, str. 143-151.
- Mitteilungen der Zentralkommission für Kunst- und Historische Denkmale, 1856-1917.
- Morlot, A.: Über die Spuren eines befestigten römischen Eisenwerks in der Wochein in Oberkrain, v: *Jahrbuch der Geologischen Reichsanstalt* 1, 1850, str. 199-212.
- Müllner, Alfons: Das Eisen in Krain, v: *Argo* 1895, zv. 5, str. 66-71.
- Müllner, Alfons: Funde antiker Gräber in Veldes, v: *Argo*, 1894, str. 80-81, 113-120.
- Müllner, Alfons: Funde bei Krainburg, v: *Argo*, 1893, str. 80.
- Pečnik, Jernej: Pogled na kranjska gradišča, v: *IMK*, 1894, zv. 1, str. 6-12.
- Pečnik, Jernej: Prazgodovinska najdišča na Kranjskem, v: *IMK*, 1904, zv. 3, str. 27-45, zv. 4, str. 125-142.
- Petru, Peter: Misli ob stopetdesetletnici Narodnega muzeja, v: *Argo*, 1971, letnik 10, št. 1, str. 3-34.
- Radics, Peter: Geschichte Krains, ein Handbuch, Beilage-Archäologische Karte von Krain, 1862.
- Reisp, Branko: Janez Vajkard Valvasor, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1983.
- Richter: Die Wochein, v: *Illyrisches Blatt*, 20. 4. 1821, str. 61-64.
- Sagadin, Milan: Ajdna nad Potoki, v: *Kulturni in naravni spomeniki Slovenije*, Ljubljana, 1997.
- Schmid, Walter: Altslovenische Gräber Krains, v: *Carniola*, 1908, str. 17-44.
- Schmid, Walter: Die Bronzezeit in Krain, v: *Carniola*, 1909, str. 112-139.
- Schmid, Walter: Aus Krainburgs Vorzeit, v: *Carniola*, 1909, str. 154-155.
- Slovenec, avgust 1937.
- Slovenski list, 10. 12. 1898, št. 62, str. 367.
- Starinske najdbe pri mestu Kranju, v: *IMK*, 1893, zv. 2, str. 80.
- Valvasor, Janez: Die Ehre des Herzogthums Crain, Buch IV, str. 567-573.
- Valič, Andrej: Arheološko-muzeološki oris Gorenjske, v: *40 let Gorenjskega muzeja*, 1993, str. 29-35.
- Valič, Andrej: K zgodovini arheoloških raziskovanj na Gorenjskem, v: *Glas*, 4. 2. 1967, Snovanja, str. 2.
- Valič, Andrej: Kranj z okolico v rimski dobi, v: *900 let Kranja*, Spominski zbornik, 1960, str. 31-37.
- Valič, Andrej: Zbirka arheoloških prvin Radovljice z okolico, v: *Radovljiški zbornik*, 1992, str. 15-22.
- Vodnik, Valentin: Itinerarium 1808 1818, rokopis v knjižnici Narodnega muzeja Ljubljana.
- Žmavc, Josip: Funde der älteren Hallstattperiode in Krainburg, v: *Carniola*, str. 213-214.
- Žontar, Josip: Zgodovina mesta Kranja, 1939.

KRATICE

AV Arheološki vestnik
 GMS Glasnik muzejskega društva za Slovenijo
 IMK Izvestja muzejskega društva
 ZČ Zgodovinski časopis

ZUSAMMENFASSUNG

Die Geschichte der archäologischen Forschungen in Gorenjska (Oberkrain)

Der vorliegende Beitrag behandelt die ersten archäologischen Aufzeichnungen und Ausgrabungen, die bis zum Zweiten Weltkrieg erfaßt wurden. Die Anfänge des archäologischen Interesses reichen in die Zeit des Humanismus zurück, als die damaligen vielseitigen Gelehrten die Denkmäler der römischen Epigraphik aufzeichneten (Šmartno bei Kranj, Britof, Lesce, Radovljica, Škofja Loka). Johann Weichard Valvasor griff im Rahmen seiner historischen und ethnographischen Beschreibungen des Landes Krain auch in den archäologischen Bereich ein und beschrieb die heidnischen Gräber auf dem Berg Belščica oberhalb von Jesenice. Anton T. Linhart setzte sich kritisch mit den historischen Quellen auseinander, unter die er auch zahlreiche römische Denkmäler mit Inschriften mit aufnahm. Für die archäologische Vergangenheit von Gorenjska ist die Beschreibung von Ajdovski gradec bei Bohinjska Bistrica im *Illyrischen Blatt* von 1821 von Bedeutung, die im Jahre 1850 von dem Geologen Morlot ergänzt wurde mit genauen Beschreibungen der Form der Anhöhe, ihrer Zugänge, Ringmauern und Besiedlung sowie durch einen Plan, der nach

den bisherigen Angaben der älteste veröffentlichte Grundriß einer Höhenburg in Krain darstellt. Im Jahre 1862 entwarf Peter Radics die erste archäologische Karte von Krain, die selbstverständlich auch Gorenjska einschloß. Im gleichen Zeitraum wurden die ersten archäologischen Funde in Gorenjska entdeckt: ein spätrömischer Münzenschatz in Slatna am Fuße der Dobrča, Halstattgräber in Lepence bei Bohinj, Siedlungsreste in Ajdna oberhalb von Potoki. Es folgte die Zeit der Feldforschungen von Alfonz Mullner und Jernej Plečnik, letzterer vergrößerte als Topograph die Zahl der archäologischen Funde in Gorenjska. Im Jahre 1893 sind in Kranj die ersten archäologischen Ausgrabungen dokumentiert (Mayers Meierhof am alten Friedhof von Kranj), die mit der Erforschung der Flur Lajh in den Jahren 1898 ihren Höhepunkt erreichten und das Interesse aller weckten, die in der damaligen archäologischen Öffentlichkeit einen Namen hatten, darunter auch Walter Schmid, der die Ausgrabungen zu Ende führte. In der Zeit zwischen den beiden Weltkriegen wurden in Slowenien nur wenige archäologische Forschungen durchgeführt, was jedoch nicht für Gorenjska galt, wurde doch eine neue Perle entdeckt: Gradišče oberhalb von Bašlje. Walter Schmid kehrte nach Bohinj zurück, in Kranj wurden Ausgrabungen bei der Fabrik Jugobrun durchgeführt, in Bled stieß man durch Zufall auf vielversprechende Funde, deren große Bedeutung Ausgrabungen nach dem Zweiten Weltkrieg bestätigten.